

КОНКУРСНЕ ЗАВДАННЯ III ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТУРНИРУ КЛАСИЧНИХ СУДОВИХ ДЕБАТІВ ІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА НА ЧЕШТЬ ПРОФЕСОРА СТАНІСЛАВА ЯЦЕНКА

I. ВСТУП

У цьому документі викладено уявну ситуацію (Фабулу) та завдання, яке команди повинні виконати на її основі.

II. ФАБУЛА

Обставини передачі Фаркаша П.Й. для відбування покарання у виді довічного позбавлення волі на територію України

1. Громадянин України Фаркаш Петро Йосипович, 1980 р.н., був засуджений вироком Будапештського міського суду від 12.07.2014 року за п. ф) ч. 2 ст. 160 КК Угорщини 2012 року (умисне вбивство понад однієї особи) до довічного позбавлення волі з можливістю умовного звільнення не раніше, аніж через 25 років.

2. На підставі клопотання Міністерства юстиції України про приведення вироку Будапештського міського суду Угорщини від 12.07.2014 року у відповідність із законодавством України, Берегівський районний суд Закарпатської області 14.08.2015 року постановив ухвалу, в резолютивній частині якої було зазначено, зокрема, таке:

“Привести вирок Будапештського міського суду Угорщини від 12.07.2014 року у відповідність із законодавством України.

Фаркаша Петра Йосиповича вважати засудженим за п. 1) ч. 2 ст. 115 КК України до покарання у виді довічного позбавлення волі”.

3. Фаркаш П.Й. оскаржив ухвалу Берегівського районного суду Закарпатської області до Апеляційного суду Закарпатської області.

В апеляційній скарзі Фаркаш П.Й. просив змінити ухвалу, доповнивши її резолютивну частину словами “із можливістю умовного звільнення не раніше, аніж через двадцять п'ять років” після слів “виді довічного позбавлення волі”.

Свою вимогу Фаркаш П.Й. мотивував тим, що:

1) Берегівський районний суд Закарпатської області своєю ухвалою від 14.08.2015 року погіршив його становище у порівнянні з вироком Будапештського міського суду від 12.07.2014 року, що заборонено Конвенцією про передачу засуджених осіб від 21.03.1983 року та кримінальним процесуальним законодавством України;

2) Верховний Суд України (далі — ВСУ) неодноразово, зокрема — у своїх ухвалях від 21.11.2006 року (http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34441_0) та від 20.12.2007 року (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1346408>), прямо зазначав або погоджувався з тим, що у випадках приведення у відповідність із законодавством України вироків судів Угорщини, якими особа засуджувалась до довічного позбавлення волі з можливістю умовного звільнення

після спливу певного строку, така можливість повинна знаходити відображення й у рішенні українського суду, який приводить вирок іноземного суду у відповідність із законодавством України.

4. Прокурор заперечував проти поданої апеляції на тих підставах, що:

1) згідно з Конвенцією про передачу засуджених осіб від 21.03.1983 року та кримінальним процесуальним законодавством України питання умовно-дострокового звільнення засудженої особи належить до виключної компетенції держави відбування покарання, тобто у випадку з Фаркашем П.Й. - до компетенції України;

2) рішення ВСУ, на які посилається засуджений, не мають правового значення для його справи;

3) відповідно до п. 4) ч. 2 ст. 610 КПК Фаркаш П.Й. надав особисту письмову згоду на його передачу для відбування покарання на території України, а отже — він погодився й з тим, які кримінально-правові наслідки це потягне для нього.

5. 24.12.2015 року Апеляційний суд Закарпатської області відхилив апеляційну скаргу Фаркаша П.Й. та залишив у силі ухвалу Берегівського районного суду Закарпатської області від 14.08.2015 року.

6. 05.03.2015 року Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних та кримінальних справ своєю ухвалою відхилив касаційну скаргу Фаркаша П.Й. та залишив у силі ухвалу Берегівського районного суду Закарпатської області від 14.08.2015 року та ухвалу Апеляційного суду Закарпатської області від 24.12.2015 року.

7. Фаркаш П.Й. був переданий владою Угорщини до України для відбування призначеного йому покарання та відбуває його станом на даний момент.

8. Вичерпавши можливості для захисту своїх прав на національному рівні, Фаркаш П.Й. звернувся до Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ).

Проведення в Європейському суді з прав людини

9. У своїй заяві Фаркаш П.Й. стверджував, що Україною стосовно нього порушено статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.05.1950 року, яка передбачає, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

10. 28.05.2018 року ЄСПЛ ухвалив постанову в справі “Фаркаш проти України”, задовольнивши вимоги заявника.

11. Мотивуючи своє рішення, ЄСПЛ з-поміж іншого зазначив таке:

“2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи

41. Договірні держави повинні мати свободу розсуду при прийнятті рішень про тривалість тюремного ув'язнення за конкретні злочини. Як Суд уже заявляв, в його функції не входить вирішення питання про тривалість терміну утримання під вартою за конкретні злочини або про інше покарання, яке повинно відбути особа, яка була засуджена компетентним судом (див. *Vinter and Others v. United Kingdom*, № 66069/09, 130/10 та 3896/10, 9 липня 2013, § 105, *László Magyar v. Hungary*, № 73593/10, 20 травня 2014, § 57).

42. З тих же причин Договірні Держави повинні також мати право засуджувати до довічного ув'язнення дорослих злочинців за особливо тяжкі злочини, такі як вбивство: винесення такого вироку дорослому злочинцеві саме по собі не заборонено і не суперечить статті 3 або будь-який іншій статті Конвенції (див. *Kafkaris v. Cyprus* [GC], № 21906/04, 12 лютого 2008, § 97, *László Magyar*, зазначене вище, § 47)

43. Однак цілком очевидно, що ув'язнений не може бути ізольований, якщо немає обґрунтованих пенологічних підстав для цієї ізоляції, включаючи кару, стримування, забезпечення громадської безпеки та виправлення. Багато з цих підстав будуть присутні в момент, коли довічний вирок виноситися. Проте баланс між підставами ізоляції не обов'язково є статичним і може змінитися в ході відбування покарання. Те, що може бути основною підставою для позбавлення волі спочатку, може не бути таким після тривалого періоду відбування покарання. Тільки шляхом проведення перегляду обґрунтованості продовження ізоляції у відповідний момент відбування покарання ці фактори або зміни можуть бути належним чином оцінені (див. *Vinter*, зазначене вище § 111, *Murray v. the Netherlands*, № 0511/10, 26 квітня 2016, § 100).

44. Відповідно, як Суд вже відмічав раніше, винесення дорослому злочинцеві вироку про довічне ув'язнення, що не підлягає скороченню, може викликати питання за статтею 3 (див. *Kafkaris*, зазначене вище, § 97, *László Magyar*, зазначене вище, § 48).

...

46. При визначенні того, чи можна вважати довічне ув'язнення в цій справі таким, що не підлягає скороченню, Суд прагнув, з причин, викладених у справі *Vinter* (зазначене вище, §§ 110-118), встановити, чи мав довічно ув'язнений будь-які перспективи звільнення. Якщо національне законодавство передбачає можливість перегляду довічного ув'язнення з метою його заміни, пом'якшення, припинення або умовно-дostroкового звільнення ув'язненого, цього буде достатньо, щоб задовольнити статтю 3 (див. *Kafkaris*, зазначене вище, § 98). Статтю 3 слід інтерпретувати як положення, яке вимагає скоротити вирок, в сенсі перегляду, який дозволяє національній владі вирішити, чи відбулися під час відбування покарання досить значні зміни в житті ув'язненого, і чи був досягнутий достатній прогрес в напрямку реабілітації, щоб триваюче утримання під вартою не могло бути більше виправданим законними пенологічними підставами (див. *Vinter*, зазначене вище, § 119). Звідси випливає, що, якщо внутрішнє законодавство не передбачає можливості такого перегляду, довічний вирок не буде відповідати вимогам статті 3 Конвенції (див., *László Magyar*, зазначене вище, § 48).

47. Хоча такий перегляд є перспективною подією, що слідує за винесенням вироку, довічно ув'язнений не зобов'язаний відбутися невизначену кількість років тюремного ув'язнення, перш ніж він зможе подати скаргу про те, що правові умови винесення йому вироку не відповідають вимогам статті 3 в цьому сенсі. Це суперечило б як принципу правової визначеності, так і загальним принципам щодо статусу жертви за змістом цього терміна в статті 34 Конвенції. Крім того, у випадках, коли вирок є таким, що не підлягає скороченню, відповідно до національного законодавства, було б наївним очікувати, що ув'язнений буде працювати в напрямку своєї реабілітації, не знаючи, чи буде коли-небудь в майбутньому запроваджено механізм, який дозволить йому, на підставі цієї реабілітації, домагатися умовно-дostroкового звільнення. Довічно ув'язнений має право знати на самому початку свого терміну, що він повинен зробити, щоб мати право на звільнення, і за яких умов, в тому числі, коли відбудеться перегляд його вироку або коли можна подати таке клопотання. Отже, якщо внутрішнє законодавство не передбачає жодного механізму або можливості для перегляду довічного ув'язнення, несумісність зі статтею 3 виникає вже в момент винесення вироку про довічне ув'язнення, а не на більш пізньому етапі позбавлення волі (див. *Vinter*, зазначене вище, § 122, *László Magyar*, зазначене вище, § 53).

...

b. Застосування цих принципів у цій справі

49. Залишається розглянути питання про те, чи відповідає довічне ув'язнення заявника вимогам статті 3 Конвенції в світлі принципів, що були викладені вище.

50. Найперше, Суд відмічає, що з моменту передачі заявника для відбування покарання до України згідно і з міжнародним правом (див., статтю 9(3) Конвенції про передачу засуджених осіб, зазначену вище в § 20), і з національним законодавством України (див. статтю 611 Кримінального процесуального кодексу України, зазначену вище в § 22) подальше виконання вироку, постановленого щодо нього угорським судом, регулюється законодавством держави виконання вироку, тобто законодавством України. Виходячи з цього, Суд переходить до розгляду питання про те, чи гарантує останнє заявникові можливість бути достроково звільненим від відбування довічного позбавлення волі.

51. З положень кримінального законодавства України (див. статті 81 та 82 Кримінального кодексу України, зазначену вище в § 21) випливає, що воно не передбачає можливості дострокового звільнення для осіб, щодо яких був постановлений довічний вирок. Крім того, Суд не може погодитися з доводами Уряду про те, що така можливість гарантована заявнику в порядку помилування. Як і в справі *László Magyar* (зазначене вище, § 57), внутрішнє законодавство (див. Положення про порядок здійснення помилування, зазначене вище, § 23) не зобов'язує органи влади оцінювати, коли ув'язнений клопоче про помилування, чи виправдане продовження позбавлення волі законними пенологічними підставами. Хоча влада має загальний обов'язок зібрати інформацію

про засудженого і прикласти її до клопотання про помилування, закон не дає жодних конкретних вказівок про те, які критерії або умови повинні бути взяті до уваги при зборі таких особистих відомостей і розгляді клопотання. Відповідно, положення національного законодавства України не дають заявникові чіткого уявлення про те, що саме він повинен зробити для того, щоб претендувати на скорочення довічного терміну на підставі помилування.

52. Суд також не може погодитись із доводами Уряду про те, що заявник у цій справі може бути умовно звільненим на підставі рішення угорського суду після спливу строку, вказаного у вироку Будапештського міського суду від 12.07.2014 року. По-перше, Уряд не навів переконливих доказів на користь того, що національне законодавство України справді передбачає можливість подібного врахування рішення іноземного суду. Зокрема, Уряд не зміг переконливо довести, що стаття 613(3) Кримінального процесуального кодексу України (зазначений вище в § 21), в якій говориться про врахування акту помилування, амністії чи пом'якшення вироку, справді охоплює й рішення про умовне звільнення. Крім того, було б наївним сподіватись, що іноземний суд зможе ухвалити виважене та неупереджене рішення стосовно особи, яка відбуває покарання на території України. Отже, якби національне законодавство України й допускало б можливість умовного звільнення довічно ув'язненого на підставі рішення іноземного суду, така можливість була б абсолютно ілюзорною, що також було би несумісним з вимогами статті 3 Конвенції. По-друге, як впливає з Пояснювальної доповіді до Конвенції про передачу засуджених осіб (зазначена вище в § 20), згідно зі статтею 9(3) Конвенції умовне звільнення від покарання належать до виключної компетенції держави виконання вироку.

53. У підсумку Суд переконаний, що на даний момент довічне позбавлення заявника волі можна вважати таким, що не підлягає скороченню в сенсі статті 3 Конвенції. Відповідно, має місце порушення статті 3 Конвенції.

54. Роблячи цей висновок, Суд, однак, хотів би відмітити, що під час розгляду цієї справи він не розглядав питання про те, чи існують підстави для негайного дострокового звільнення заявника у зв'язку з відсутністю пенологічних підстав для його подальшого утримання у місцях несвободи.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

55. Стаття 46 Конвенції встановлює:

“1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.”

56. З цих положень випливає, зокрема, що рішення, в якому Суд встановлює порушення, накладає на державу-відповідача правове зобов'язання не тільки виплатити зацікавленим особам будь-які суми, присуджені в якості справедливої сатисфакції, а й ввести в свою правову систему, під контролем з боку Комітету Міністрів, загальні та/або, при необхідності, індивідуальні заходи для того, щоб покласти край порушенню, встановленому судом, і відшкодувати, наскільки це можливо, нанесено їм шкоду. Однак для того, щоб допомогти державі-відповідачу виконати його зобов'язання відповідно до статті 46, Суд може вказати тип індивідуальних і/або загальних заходів, які можуть бути прийняті для того, щоб покласти край ситуації, існування якої він встановив (див. *László Magyar v. Hungary*, зазначене вище, § 70, *mutatis mutandis Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine*, № . 846/16 and 1075/16, 22 травня 2018, § 150) .

71. Ця справа розкриває структурну проблему, яка може привести до подачі інших подібних заяв. Характер порушення статті 3 Конвенції говорить про те, що для належного виконання цього рішення держава-відповідач має реформуватиме, бажано законодавчими засобами, систему перегляду довічного ув'язнення. Механізм такого перегляду повинен гарантувати розгляд в кожному конкретному випадку питання про те, чи виправдане утримання під вартою законними пенологічними підставами, і також повинен дозволяти всім довічно ув'язненим передбачати, з деяким ступенем точності, що їм потрібно зробити, щоб спробувати домогтися звільнення, і за яких умов.

72. Договірні держави мають широку свободу розсуду при прийнятті рішень про тривалість тюремного ув'язнення за конкретні злочини. Той факт, що довічне ув'язнення в кінцевому підсумку може бути відбуте в повному обсязі, не є порушенням статті 3 Конвенції. Відповідно, процедура перегляду довічного ув'язнення не обов'язково повинна привести до звільнення зацікавленого ув'язненого.

73. Факт існування цієї структурної проблеми не означає необхідності негайного та безумовного звільнення всіх довічно засуджених осіб, що утримуються в місцях несвободи на території України”.

12. 28.08.2018 року постанова ЄСПЛ в справі “Фаркаш проти України” набула остаточного характеру.

Провадження у Верховному Суді

13. 20.09.2018 року до Верховного Суду надійшла заява захисника Фаркаша П.Й. про перегляд Верховним Судом судового рішення з підстав встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (п. 2) ч. 3 ст. 459 КПК).

14. 21.09.2018 року на підставі заяви захисника Фаркаша П.Й. Верховним Судом було постановлено ухвалу про відкриття кримінального провадження за виключними обставинами.

Лист Міністерства юстиції Угорщини

15. 01.10.2018 року Міністерство юстиції України одержало від Міністерства юстиції Угорщини лист, в якому містилась заява про те, що у випадку перегляду ухвали Берегівського районного суду Закарпатської області 14.08.2015 року в частині визнання Фаркаша П.Й. засудженим до покарання у виді довічного позбавлення волі, Угорщина буде трактувати цей факт як порушення Україною взятих на себе зобов'язань за Конвенцією про передачу засуджених осіб від 21.03.1983 року.

16. 08.10.2018 року копія вказаного листа була долучена прокурором до його заперечень на заяву захисника Фаркаша П.Й.

ІІІ. ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОМАНД

Письмовий етап Турніру (підготовка до Слухань)

1. На підставі Фабули Турніру команди повинні у визначений Оргкомітетом строк відповідно до вимог статті 462 КПК скласти від імені Сторони Захисту (а саме — захисника засудженого Фаркаша П.Й.) текст заяви про перегляд Верховним Судом судового рішення з підстав встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

2. Команди самостійно визначають спосіб, у який Верховним Судом повинна бути врахована постанова ЄСПЛ в справі “Фаркаш проти України”. На команду покладається обов'язок доведення того, що обраний нею спосіб врахування постанови ЄСПЛ відповідатиме міжнародному праву та національному праву України.

Усний етап Турніру (Слухання)

3. Під час усного етапу Турніру (Слухань) команди згідно з результатами жеребкування повинні представити правову позицію Сторони Обвинувачення або Сторони Захисту з приводу обставин, викладених у Фабулі.

4. Сторона Захисту повинна представити правову позицію стосовно необхідності перегляду Верховним Судом судового рішення з підстав встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом, визначивши спосіб, у який Верховним Судом повинна бути врахована постанова ЄСПЛ в справі “Фаркаш проти України”, а Сторона Обвинувачення — повинна спростувати вказану позицію повністю або частково.

5. Під час Слухань команда, що представляє Сторону Захисту, не зв'язана твердженнями про спосіб врахування Верховним Судом постанови ЄСПЛ в справі “Фаркаш

проти України”, а також аргументами на підтримку таких тверджень, які були викладені нею під час письмового етапу Турніру в тексті заяви про перегляд Верховним Судом судового рішення з підстав встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при вирішенні справи судом.

б. Обсяг, в якому Сторона Обвинувачення спростовує правову позицію Сторони Захисту, визначається нею на власний розсуд з дотриманням критеріїв:

а) *очевидності* — з промов представників Сторони Обвинувачення повинно бути зрозумілим, чи вони спростовують правову позицію Сторони Захисту повністю або частково;

б) *послідовності* — обсяг спростування правової позиції Сторони Захисту повинен бути заявлений у першій промові Сторони Обвинувачення та в подальшому не повинен змінюватись (розширюватись чи звужуватись).